

O DOKTORSKI DISERTACIJI ADRIJANE BIBE REBOLJ Z NASLOVOM »PRILAGODITVE ZA ŠTUDENTE S POSEBNIMI POTREBAMI PRI DOSEGANJU ZAHTEVANIH AKADEMSKIH STANDARDOV«

Že lanskega maja je na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete v Ljubljani doktorirala Adrijana Biba Rebolj z disertacijo, v kateri obravnava zelo aktualno problematiko prilagajanja študijskega procesa študentom s posebnimi potrebami v okviru visokošolskega izobraževanja. Gre za področje, ki skupaj z vsemi odprtimi vprašanji in dilemami še ni dovolj raziskano niti v svetu niti v slovenskem prostoru. Iz razprav o inkluziji v vzgoji in izobraževanju je pogosto izvzeto ali videno, kot da v razprave o inkluzivnosti ne sodi, saj se visokošolsko izobraževanje precej razlikuje od nižjih stopenj izobraževanja. Glede na odpiranje univerz čedalje večjemu deležu populacije in če je eden od namenov univerz tudi zmanjševanje družbenih neenakosti, pa postaja vse bolj aktualno. Disertacija si zato vsekakor zasluži posebno pozornost, saj prinaša pomemben prispevek k razumevanju problematike vključevanja študentov s posebnimi potrebami in tudi vseh drugih, ki so kakorkoli izključeni, v visokošolsko izobraževanje.

Avtorica problematiko osvetli z različnih perspektiv in jo tudi postavi v širši družbeni in zgodovinski kontekst. Glede na to smiselno strukturira teoretični uvod in se najprej loti vprašanja sobivanja raznolikih z raziskovanjem odnosa večinske družbe do oseb s posebnimi potrebami ter oblikovanja socialne identitete oseb s posebnimi potrebami. V okviru prvega poglavja tako kritično analizira različne diskurze v zvezi s posebnimi potrebami, saj so ti podlaga za paradigmatiska izhodišča, v okviru katerih so se izoblikovali tudi različni modeli ukrepov za študente s posebnimi potrebami. Ne smemo pozabiti, da ti diskurzi odsevajo odnos, ki ga imamo v določeni družbi do oseb s posebnimi potrebami, in so tudi temelj za oblikovanje tega odnosa. Ta odnos do drugačnih, nezmožnih pa se je oblikoval skozi različna zgodovinska obdobja in se ukoreninil v naš t. i. kolektivni spomin, ki vpliva na naše vsakdanje ravnanje. Odnos večinske družbe do oseb s posebnimi potrebami je bil najpogosteje zaznamovan s strahom in izogibanjem, pa tudi pomilovanjem in pokroviteljstvom, ustvarjanjem nevidnosti in zmanjševanjem pomena hendikepa. V drugi polovici 20. stoletja se je pojavila ideja integracije in nato v zadnjih desetletjih ideja inkluzije, pri čemer avtorica jasno razmejuje med tema konceptoma in utemeljuje pomen uveljavljanja koncepta inkluzije – vključevanja študentov s posebnimi potrebami v okolje, ki se je pripravljeno prilagoditi posameznikovim posebnostim in potrebam.

Avtorica nato obravnava ključne teoretične koncepte, ki so relevantni za iskanje odgovorov na vprašanje, kako naj razumemo idejo inkluzije na univerzi in kako naj študentom s posebnimi potrebami zagotovimo kakovosten študij. V zvezi s tem smiselno postavlja v ospredje pomen zahteve po opolnomočenju posameznikov, premik fokusa od posameznika in njegovega primanjkljaja k interakciji med njim in okoljem ter integrativni model pravičnosti, imenovan 4R. Poglavje zaključuje s predlogom salutogene paradigme, za katero so značilni sistemski pristop in v rešitve usmerjeno razmišljanje (Bateson, 1972), zagotavljanje največjega možnega blagostanja posameznika (Seligman in Csikszentmihlyi, 2014) ter koncept opolnomočenja. Pomemben je poudarek avtorice, da je pri iskanju poti za zagotavljanje kakovostne vzgoje in izobraževanja pomembno, da strokovnjaki različnih disciplin skupaj razmišljajo tudi o stičnih točkah in ne le o tem, kar jih razdvaja.

Sledi prikaz spreminjanja vloge univerze in študentske populacije ter v okviru tega konteksta prikaz obstoječega koncepta prilagoditev študijskega procesa, ki ga osvetljuje tako z vidika študentov kot pedagoških delavcev in ohranjanja akademskih standardov. Avtorica teoretični del sklence z oblikovanjem smernic za kakovosten študij študentov s posebnimi potrebami, kar je tudi najbolj izviran del teoretične raziskave. Opredeli jih s perspektivo kompetentnega študenta, ki prevzame odgovornost za svoje življenje in študij, z zagotavljanjem kakovostnega visokošolskega izobraževanja, načrtovanjem prilagoditev na način, da so namenjene vsem in vodijo k doseganju akademskih standardov. Poudarja, da se moramo zavedati, da je prizadevanje za doseganje inkluzivne prakse nikoli dokončan proces, da zahteva stalno preizpraševanje obstoječih politik in praks, vrednot in stališč.

V empiričnem delu raziskave avtorica odgovarja na štiri sklope raziskovalnih vprašanj:

1. Kakšna so stališča in znanje pedagoških delavcev o prilagoditvah za študente s posebnimi potrebami ter kakšna je njihova pripravljenost za zagotavljanje prilagoditev?
2. Kako poteka proces načrtovanja in zagotavljanja prilagoditev študijskega procesa?
3. Kako pedagoški delavci in študenti s posebnimi potrebami razumejo koncept smiselnih prilagoditev študijskega procesa?
4. Ali prilagoditve lahko ogrožajo akademske standarde?

Pri odgovarjanju na zastavljena vprašanja se je avtorica smiselno odločila za uporabo multiple študije primera, v kateri je kombinirala tako kvantitativne kot kvalitativne raziskovalne postopke. Za sodelovanje v raziskavi je namensko izbrala dve izmed fakultet Univerze v Ljubljani – ene z družboslovno-humanističnega področja in druge z naravoslovno-tehničnega področja – na katerih je bilo evidentirano večje število študentov s posebnimi potrebami. Avtorica je za potrebe pridobitve vpogleda v stališča pedagoških delavcev na obeh izbranih članicah Univerze v Ljubljani prilagodila dve lestvici stališč do študentov s posebnimi potrebami in prilagoditev zanje avtorjev Leysler, Greenberger, Sharoni in Vogel (2011) ter Upton in Harper (2002), ki jima je glede na raziskovalna vprašanja svoje raziskave dodala še vprašanja glede pripravljenosti zagotavljanja konkretnjših vrst prilagoditev ter vprašanja o stališčih do prilagoditev v povezavi z akademskimi standardi. Posebno odliko lahko pripišemo avtoričinemu kvalitativnemu delu raziskave, katerega namen je bil nadgraditi ugotovitve kvantitativnega dela raziskave o stališčih

pedagoških delavcev do prilagoditev za študente s posebnimi potrebami. Avtorica je na podlagi utemeljenih kriterijev vključila v raziskavo šest študentov s posebnimi potrebami in šest pedagoških delavcev ter z vsakim od njih izvedla po tri poglobljene polstrukturirane intervjuje (razen z eno predstavnico pedagoških delavcev, ki ni več sodelovala v zadnji fazi pridobivanja podatkov zaradi dolgotrajne bolezni). Intervjuji so bili izvedeni v različnih fazah izobraževalnega procesa. Prvi intervjuji so bili izvedeni na začetku študijskega leta in so bili namenjeni tako pridobivanju splošnih podatkov o udeležencih kot tudi vsebinskim vprašanjem, od postopkov uveljavljanja in načrtovanja prilagoditev do razumevanja pojma »smiselne prilagoditve« in doseganja akademskih standardov. Drugi in tretji intervju, ki je bil izveden po letu dni, pa sta bila usmerjena v raziskovanje primerov dobrih in slabih praks, v raziskovanje mikro nivoja odnosa med pedagoškim delavcem in študentom s posebnimi potrebami, pri čemer je raziskovalka izhajala iz k rešitvam usmerjenega pristopa. Raziskava torej ni bila zgolj eksplorativne, temveč tudi transformativne narave. Avtorica je smiselno izvedla tudi intervju s tutorico za študente s posebnimi potrebami in strokovno delavko, ki se ukvarja s študenti s posebnimi potrebami na eni izmed vključenih članic univerze. Avtorica je tako zbrala zelo veliko ustreznega gradiva, ki ga je v nadaljevanju tudi poglobljeno analizirala v postopku večfaznega odprtega kodiranja, temu pa je sledilo odnosno kodiranje, kar jo je pripeljelo do končne teoretične formulacije. Raziskovalka je kritično osvetlila tudi svojo vlogo pri zagotavljanju kakovosti raziskave.

Kvantitativni del raziskave je pokazal, da pedagoški delavci izražajo visoko stopnjo pripravljenosti na zagotavljanje prilagoditev za študente s posebnimi potrebami in pozitivna stališča do prilagoditev študijskega procesa, ki jih ne ocenjujejo kot nepravilno prednost. Pedagoški delavci se večinoma (84,3 %) ne strinjajo s trditvijo, da prilagoditve znižujejo kakovost visokošolskega izobraževanja in akademske standarde. Večina (71,5 %) pa jih dopušča možnost, da v praksi lahko nastopijo situacije, ko prilagoditve zaradi ohranjanja akademskih standardov niso možne. Pedagoški delavci so se tudi kritično ocenili, da niso dovolj usposobljeni za presojo o tem, katere prilagoditve izvesti in kako. Rezultati kvantitativnega dela so odprli tudi nekatera vprašanja, ki jih je avtorica nato obravnavala v kvalitativnem delu raziskave. Med njimi je tudi osrednje vprašanje dispozicije o tem, ali lahko prilagoditve ogrožajo doseganje akademskih standardov, kar se povezuje z razumevanjem smiselnosti prilagoditev. Zastavlja se vprašanje, katere so tiste zmožnosti, ki so pogoj za uspešen univerzitetni študij, in kje so meje prilagajanja študijskega procesa. Avtorica izpostavlja, da je ključnega pomena, da pedagoški delavci ne odstopajo od temeljnih zahtev, da pa so pripravljene prilagajati načine za doseganje teh zahtev, o čemer se je treba dogovarjati skupaj s posameznim študentom s posebnimi potrebami. Le v dialogu bosta študent in pedagoški delavec lahko prišla do načrtovanja in izvajanja smiselnih prilagoditev – tistih, ki študentu omogočajo učinkovitejše učenje in doseganje učnih ciljev posameznega predmeta. Prvi pogoj za ohranjanje akademskih standardov pa je pri tem identifikacija temeljnih zahtev – znanj in kompetenc, ki jih študent pri določenem predmetu in nadalje tudi v okviru določenega študijskega programa mora osvojiti. Šele, ko so te temeljne zahteve definirane, so možne razprave o alternativnih načinih doseganja teh zahtev. Tu ostaja odprto vprašanje, katere so te temeljne zahteve in ali lahko

prilagajamo manj osrednje cilje predmeta. Pomembna je avtoričina ugotovitev, da kljub načelnemu stališču, da je nižanje zahtev nedopustno, to ni redek pojav (zaradi različnih pritiskov, usmiljenja ipd.). Po drugi strani empirični podatki kažejo tudi, da nekateri študenti ostajajo brez prilagoditev, ker je pedagoške delavce strah, da gre za zlorabo statusa, ker ne znajo presoditi, ali bi bila določena prilagoditev smiselna, ker imajo pomisleke, da gre za nepravilno prednost, in ker niso pripravljeni prilagajati ustaljenih načinov dela. Pri pedagoških delavcih se pojavlja tudi bojazen, da študenti pod zaslonbo statusa in zahtev po prilagoditvah v resnici skrivajo in skušajo upravičiti svoje neznanje ter pravzaprav nimajo možnosti za določen študij. Pomembno je tudi avtoričino odstiranje druge perspektive, ko študenti s posebnimi potrebami ob pozitivnih izkušnjah navajajo tudi tiste, ko niso razumljeni, sprejeti, spoštovani in se nanje že od začetka gleda kot na manj sposobne študente.

Disertacija vsekakor prinaša pomembne uvide v problematiko zagotavljanja kakovostnega študija za študente s posebnimi potrebami in vse, ki so kakorkoli drugačni in izključeni. Ostaja pa še nekaj odprtih vprašanj in dilem, pri katerih ni enoznačnih odgovorov. Avtorica pravi, da bi morali biti na fakultetah tako pedagoški in strokovni delavci kot študenti zavezani inkluzivnim vrednotam in dosledno razvijati inkluzivno kulturo. Še zlasti je pomembna pripravljenost pedagoških delavcev za kritično refleksijo lastne prakse in iskanje ustreznih prilagoditev skupaj s študenti s posebnimi potrebami, izhajajoč iz njihovih resursov. To pa seveda prav tako zahteva odgovorne in avtonomne študente, ki uravnavajo svoj študij in si prizadevajo za doseganje kakovostnega znanja in relevantnih kompetenc.

Barbara Šteh

LITERATURA

- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Leyser, Y., Greenberger, L., Sharoni, V. in Vogel, G. (2011). Students with Disabilities in Teacher Education: Changes in Faculty Attitudes Toward Accommodations Over Ten Years. *International Journal of Special Education*, 26(1), 162–174.
- Seligman, M. E. P. in Csikszentmihalyi, M. (2014). Positive Psychology: An Introduction. V M. Csikszentmihalyi (ur.), *Flow and the Foundations of Positive Psychology* (str. 279–298). Dordrecht: Springer.
- Upton, T. D. in Harper, D. C. (2002). Multidimensional Disability Attitudes and Equitable Evaluation of Educational Accommodations by College Students without Disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability*, 15(2), 115–130.